

Alla tiders föräldraskap – ett stärkt skydd för barns familjeliv (SOU 2022:38)

(Ert dnr Ju2022/02331)

Inledning

Migrationsverket ser positivt på att det görs en översyn av reglerna inom det familjerättsliga området. Migrationsverket anser dock att en översyn av föräldrade författningar inom socialförsäkringsområdet¹ skulle gynnas av att detta sker i en gemensam översyn inom det aktuella området för att frågan ska kunna utredas på bästa sätt.

De ändringar utredningen föreslår tar inte direkt sikte på Migrationsverkets verksamhet. Däremot kan ett genomförande av de förändringar som föreslås få påverkan på det regelverk Migrationsverket har att tillämpa i sitt uppdrag. Migrationsverket skulle t.ex. kunna komma i kontakt med föräldrafullmakter och det nya könsneutrala begreppet föräldraskap och vill därför lämna följande synpunkter.

Könsneutralt föräldrabegrepp och relationen till internationell rätt

Utredningen föreslår att ett könsneutralt föräldrabegrepp införs i föräldrabalken, vilket ger behov av följdändringar i ett stort antal författningar. Migrationsverket vill framhålla att ett förändrat språkbruk i föräldrabalken riskerar att påverka bedömningen hos myndigheter och andra aktörer av vilka personer som omfattas av ett visst begrepp, exempelvis förälder, vilket i sin tur skulle kunna innebära en förändrad tolkning av exempelvis en personkrets.

¹ Förslaget omfattar upphävande av bl.a. lag (1962:303) om förhöjning av vissa ersättningar i anledning av yrkesskada m.m.

Det föreslås vidare att föräldrabegreppet även ska gälla i internationella situationer. Migrationsverket befarar att detta kan komma att medföra oklarheter i förhållande till annan svensk lagstiftning, exempelvis utlänningslagen (2005:716). Bestämmelserna i utlänningslagen är redan idag könsneutrala på så sätt att begreppet utlänning, make, maka, sambo eller förälder används. Många av utlänningslagens bestämmelser har implementerats från olika EU-direktiv, exempelvis rörlighetsdirektivet² och familjeåterföreningsdirektivet³. När det EU-rättsliga, men också de internationella familjebegreppen, inte helt korresponderar med det svenska könsneutrala begreppet föräldraskap, kan tillämpningsproblem uppstå som risker att försvåra ärendehandläggningen.

Utredningen har inte haft i uppdrag att göra någon mer allmän översyn av det svenska internationella privat- och processrättsliga regelverket. Någon närmare analys av hur förändringar i exempelvis lagen (1985:367) om föräldraskap i internationella situationer kan tänkas påverka annan icke familjerättslig lagstiftning har därmed inte gjorts, vilket ses som en brist.

Migrationsverket vill i sammanhanget lyfta att det alltjämt återfinns könsspecifika begrepp i 5 kap. 13 § utlänningslagen. Det bör övervägas en justering i denna bestämmelse som följer det föreslagna språkbruket.

Socialnämndens utredningsskyldighet

Migrationsverket ställer sig positiv till förslaget att utvidga socialnämndens utredningsskyldighet till att omfatta vem som fött barnet. Det framgår dock inte klart av förslagen ifall utredningsskyldigheten även ska omfatta situationen när modern inte är folkbokförd i Sverige. Så kan vara fallet när modern är asylsökande eller har anmält verkställighetshinder och barnet uppges ha fötts i hemmet. Ett annat exempel kan vara när modern inte har uppehållstillstånd, men uppger att hon fött ett barn här som hon inte har avsikt att ta hand om. I dessa situationer är det oklart om utredningsansvaret åligger Migrationsverket eller socialnämnden, särskilt om det även är osäkert om barnet behöver uppehållstillstånd eller inte. Behöver barnet uppehållstillstånd måste Migrationsverket utreda vem som har rätt att företräda barnet vid en sådan ansökan.

Utredningens förslag kan tänkas medföra ytterligare gränsdragningsfrågor som inte tidigare har aktualiserats.⁴

² Europaparlamentets och rådets direktiv 2004/38/EG av den 29 april 2004 om unionsmedborgares och deras familjemedlemmars rätt att fritt röra sig och uppehålla sig inom medlemsstaternas territorier.

³ Rådets direktiv 2003/86/EG av den 22 september 2003 om rätt till familjeåterförening.

⁴ Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd har i handboken *Att utreda och fastställa faderskap eller föräldraskap* behandlat gränsdragningen mellan socialnämnden och Migrationsverket.

Migrationsverket anser att det vore lämpligt ur såväl effektivitets- som rättssäkerhetssynpunkt att socialnämnden kontaktar Migrationsverket för att undersöka vilka utredningsåtgärder angående fastställande av föräldraskap som Migrationsverket har företagit eller avser att företa. Detta oavsett om barnet kan anses ha hemvist i Sverige eller inte.

Social förälder och föräldrafullmakt

Utredningen använder begreppet social förälder för den som tar föräldraansvar för ett barn utan att vara barnets rättsliga förälder eller vårdnadshavare, exempelvis s.k. styvförälder, och föreslår en utvidgad möjlighet till adoption av partners barn, s.k. styvbarnsadoption. Huvudregeln inom utlänningsrätten är sedan något år tillbaka tidsbegränsade uppehållstillstånd. Om ett förhållande upphör kan ett fortsatt uppehållstillstånd ges endast om vissa förutsättningar föreligger. Utlänningslagens bestämmelser ger inte möjlighet att bevilja ett barn uppehållstillstånd till en social förälder om förhållandet mellan den sociala föräldern och barnets förälder upphör eller om barnets förälder avlider, om inte någon av undantagsbestämmelserna i 5 kap. utlänningslagen är tillämpliga. Migrationsverket uppfattar utredningen som att det inte finns någon avsikt att förändra möjligheten t.ex. till uppehållstillstånd på grund av umgänge. Om annat är avsikten måste detta tydligt framgå.

Utredningen föreslår vidare införande av en s.k. föräldrafullmakt. Av betänkandet framgår att tanken med föräldrafullmakter främst är att lösa situationen när barnet har styvförälder, men att den också kan gälla för mor- och farföräldrar. Den avsikten framgår dock inte av lagtexten, vilket kan medföra att fullmakten även kommer att ställas till andra personer.

Syftet med införandet av föräldrafullmakter är enligt utredningen framförallt att ge fullmaktshavaren större möjlighet än idag att ta del av information som rör barnet, men också att företräda barnet och fatta beslut om barnet på motsvarande sätt som barnets vårdnadshavare. Fullmaktshavaren föreslås få en omfattande, förutbestämd och i lag definierad behörighet i frågor som rör barnet. Migrationsverket uppfattar förslaget som att det inte ges möjlighet till individuella begränsningar av behörigheten, utöver vad som följer av fullmaktsgivarens (vårdnadshavarens) eventuella tillfälliga begränsning av bestämmanderätten över barnet. Begränsningen i 2 § andra stycket i förslaget till lag om föräldrafullmakt förstås motsvara den begränsning som generellt gäller för vårdnadshavare. Detta bör uttryckligen framgå av lagtexten. Som Migrationsverket förstår systematiken kring behörigheten saknas behov för myndigheter och andra aktörer att kontrollera fullmaktens omfattning i varje enskilt fall.

Migrationsverket vill slutligen lyfta risken att denna typ av fullmakt kan missbrukas i kritiska skeden för barnet, exempelvis för att i samförstånd med vårdnadshavare fördröja en placering enligt lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) eller ordna med barnets utresa ur Sverige och EU innan ett beslut om utreseförbud hinner fattas.

Detta yttrande har beslutats av undertecknad generaldirektör efter föredragning av verksjuristen Camilla Fylkehed. I den slutliga handläggningen har även rättschefen Carl Bexelius deltagit.

Mikael Ribbenvik